

KÜRESELLEŞME, KRİZ VE SAVUNMA SANAYİ

Deniz ŞİŞMAN*

Özet

Bu makalede, küreselleşme ile artan politik ve ekonomik ilişkilerin, savunma sanayii üzerindeki doğrudan etkileri analiz edilmektedir. Bu çerçevede; küreselleşme ile birlikte artan bağımlılık ilişkilerinin krizle sonuçlandığı varsayımıyla, savunma sanayinin öneminin ulus devletin gücü üzerinden sorgulanması amaçlanmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte sanayileşmenin diğer bölgelere yayılarak bu bölgeleri güçlendirmesi, küresel güç dengelerini etkileyerek hegemonya savaşlarının başlamasına neden olmuştur. Küresel krizin hemen öncesinde, özellikle 2000 sonrası ele alındığında; 2000-2009 döneminde savunma harcamalarında meydana gelen %49'luk artışın dağılımına baktığımızda, ABD başta olmak üzere Çin, Fransa ve İngiltere ve Suudi Arabistan olarak sıralanmaktadır. Kriz sonrası harcamalar değerlendirildiğinde ise, 2010'dan itibaren savunma harcamalarının nispeten gerilediği, 2015'te ise artan siyasi gerginlik dolayısıyla 1.7 trilyona dolara ulaştığı gözlenmektedir. 2010-2015 aralığında harcama dağılımında ABD'nin kendisinden sonra gelen 14 ülke toplamı kadar harcama yaptığı, Çin ve Suudi Arabistan'ın onu takip ettiği görülmektedir. Kriz döneminde Avrupa'nın Euro'daki değerlenme nedeniyle harcamalarını kısıttığı, gelişmekte olan ülkelerin silah teknolojilerinin geliştirme yönünde yatırımlar yaptığı görülmektedir. Bu noktada küreselleşme ile birlikte ulusal savunma endüstrisinin ulusötesi savunma girişimleri ve tedarik zinciri vasıtasıyla karşılıklı bağımlılık ilişkilerini artırması, içerde devlet desteğinin olmadığı noktada, ulusal tali üreticilerin küresel ağına parçası olması konusunda zorlayıcı koşullar yaratmaktadır. Bu da savunma sanayiinde Amerikan hegemonyasının kırılmadığı bir döngü yaratmaktadır. Bununla birlikte, kriz süreci değerlendirildiğinde, savunma sanayinin en büyük 10 şirketin 7'si ABD şirketleridir. Kriz dönemlerinden sonra yön değiştiren savunma sanayi harcamaları, makalenin temel konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede savunma sanayinin durumu; savunma sanayi harcamaları, savunma sanayi ticareti ve savunma sanayiindeki büyük şirketler bazında SIPRI verileri üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ekonomik Kriz, Savunma Sanayi, Savunma Harcamaları

JEL Sınıflaması: F2,F5,L6

GLOBALIZATION, CRISIS AND DEFENCE INDUSTRY

Abstract

In this paper, the direct impact of increasing political and economic relations on the defense industry are analyzed by globalization process. In this context; under the assumption that the crisis resulted in the

* Yard. Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi, dsisman@gelisim.edu.tr

increasing dependency relationship with globalization, the importance of the defense industry is intended to be queried via the power of the nation state. To strengthen the region by spreading to other parts of the industrialization with globalization, affects the global balance of power by the starting the war. In terms of the effects of globalization after 1980, after 1870 the increasing dependency relationship is observed that the increasing dependency relationship likewise changed. Before global crisis (especially after 2000), looking at the distribution of 49 % increase in defence spending during the period of 2000-2009, first in the United States then China is ranked as France, UK and Saudi Arabia. When looking at the distribution of 49 % increase in defence spending during the period of 2000-2009, it is ranked as first United States and then China, France, UK and Saudi Arabia. When evaluating defense spending during the crisis; spending declined relatively from 2010, while in 2015 it is observed that due to the increased political tensions reached \$ 1,7 trillion. According to the distribution of spending in the 2010-2015 range, the US itself, after spending much of his total from 14 countries, is seen as China and Saudi Arabia followed him. According to the distribution of spending in the 2010-2015 range, the US's spending is equal to total of 14 countries. It is observed that China and Saudi Arabia are followed the United States. During the crisis, in Europe has cut spending because of the appreciation of the euro and emerging countries seems to make investments towards the development of weapons technology. At this point the interdependence relationships through transnational advocacy initiatives and supply chain of the national defense industry is increasing with globalization but in the absence of government support inside, creating challenging conditions for being part of a global network of national secondary producers. This creates a cycle of American hegemony in the defense industry can not be broken.

Keywords: Globalization, Economic Crises, Defence Industry, Defence Expenditure

JEL Classification: F2,F5,L6

I. Giriş

Savunma harcamaları; ülkenin güvenliğini içerde ve dışarda sağlamak amacıyla milli gelirden yapılan harcamaları içermektedir. Savunma için kullanılan araç ve gereçlerin üretilmesi ve satın alınması, araştırma ve geliştirme yönelik harcamalar, bakım ve onarım harcamaları, askeri ve sivil personele ait harcamalar savunma harcamalarının en önemli kalemlerini oluşturmaktadır. Savunma ile ilgili harcama kalemlerinin genişliği, ekonomide önemli bir yere sahip olmasını sağlamaktadır. Savunma harcamalarına ait kalemler kurumlar tarafından değişik sınıflandırılmaktadır. Dünyada savunma harcamaları hakkında bilgi veren kuruluşlar; Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) Silah Kontrol ve silahsızlanma Ajansı (ACDA) Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü(IISS)'dir. SIPRI'nin verileri daha güvenilir olarak nitelendirilmektedir ve savunma harcamalarını NATO tanımlamasına göre kullanıp ve rapor etmektedir ¹. Çalışmamızda SIPRI'nin raporlarından yararlanılacaktır.

Bu çalışmada küreselleşme ile gerek ülke içi, gerekse uluslararası gelir dağılımındaki bozulmanın etkileri ve artan bağımlılık ilişkilerinin sonuçları savunma sanayi üzerinden ele alınacaktır. Bunun yanısıra sanayileşmenin diğer bölgelere yayılarak bu bölgeleri güçlendirmesi ve

---

¹ Başar S., Künü S., 2012

küresel güç dengelerini etkileyerek hegemonya savaşlarına neden olması veriler üzerinden değerlendirilecektir. Bu nedenle, bu çalışmada savunma sanayinin ekonomi- politik etkileri ilk olarak savunma harcamaları üzerinden yorumlanacaktır. İkinci olarak savunma ticareti, ülkeler açısından ele alınacaktır ve son olarak savunma sanayindeki yatırımlar, savunma sanayi şirketleri üzerinden incelenecektir.

2. Kriz Öncesi ve Kriz Sürecinde Savunma Harcamaları

2008 küresel krizine gelirken, 1997 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrası sistemin işleyişi konusunda ilk uyarıların aldığı düşünüldüğünde; finansal spekülasyon ve askeri birikimin kullanımı sürecin atlatılabilmesi için kullanılan araçlar olmuştur.

Bunun yanı sıra, 2008 krizini 1930 ve 1970 krizlerinden ayıran önemli bir unsur; devletin, ulusötesileşmenin yaşandığı bu dönemde savaş mekanizmalarını harekete geçirerek, hegemonyasını sürdürme konusundaki isteğinin yarattığı karmaşa ortamının, kapitalizmin işleyişini tehdit edecek boyuta ulaşmış olmasıdır.² Bu süreç içinde ulusötesi şirketlerin hakimiyeti yükselişine devam etmektedir ve devlet otoritesinin fonksiyonlarının devri söz konusu olmuştur. Bu hakimiyet gün geçtikçe artan şekilde demokrasiye zarar verir boyuta gelmektedir.³

2008 krizi öncesi dönemde savunma sanayi ile ilgili veriler gözden geçirildiğinde; 2000-2009⁴ yılları arasında özellikle soğuk savaş sonrası kurulan ortaklıklar ve yaşanan gelişmeler ışığında savunma harcamalarında %49 gibi önemli bir artış meydana gelmiştir. Krizin başladığı 2008 yılında harcamalar %5,9 oranında artarken 2009 yılında 1,531 milyar dolara ulaşmıştır. Bu süre içinde ABD'nin Afganistan ve Irak'taki savaşları savunma harcamalarında meydana gelen artışta önemli bir yer tutmaktadır. Bölgeler arası dağılım aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 1. 2000-2009 yılları arasında savunma harcamaları

2000-2009 yılları arasında savunma harcamaları		
BÖLGELER	Milyar Dolar	2000-2009 Artış%
AFRİKA	27,4	62
AMERİKA	738	72
ASYA VE OKYANUSYA	276	67
AVRUPA	386	16
ORTA DOĞU	103	40
TOPLAM	1.531	49

KAYNAK: SIPRI Military Expenditure Database

Tablodan da anlaşılacağı gibi en yüksek harcama Amerika ve Asya ve Avrupa'da yapılırken 2000-2009 yılları arasında en fazla artış ABD ve Asya'da gerçekleşmektedir. Bununla birlikte Batı

² Robinson W., 2012

³ George S.,2014 State of Coorporations, The rise of illegimate power and the threat to democracy, ocak 2014 , <http://www.tni.org>, erişim tarihi 25.12.2015

⁴ 2008 krizinin etkileri 2009 yılında hissedildiğinden, SIPRI tablolarında aralık 2000-2009 olarak belirlenmiştir.

ve Orta Avrupa ülkelerinde bu artış düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Ortadoğu'da ise, 2000-2009 sürecinde bölgesel harcamalar % 40'lık bir artış göstermiştir. 2009'da Suriye, Bahreyn, Lübnan ve Ürdünde savunma harcamalarında artış olmuştur. Ortadoğu savunma harcamaları açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Umman Sultanlığı, Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Ortadoğu bölgesinde savunma harcamalarının %60'ını gerçekleştirmiştir. Bu ülkeler İran'ın varlığı ve nükleer gücünü tehdit olarak gördüklerinden savunma harcamalarını bu dönemde yüksek gerçekleştirmişlerdir.

Amerika'da ise savunma harcamaları ilgili dönemde %72'lik artış göstermiştir. Özellikle ABD'nin 2009 yılında savunma harcamalarının toplamı 661 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ülkeler bazında savunma harcamalarını değerlendirdiğimizde en çok harcama yapan ülke ve harcamaları şöyle sıralanmaktadır:

Tablo 2. 2000-2009 yılları arası savunma harcamaları ülke dağılımı

Sıra	Ülke	Harcama (milyar \$)	2000 - 2009 Değişim%	Kişi Başı Harcama	GSMH (%)	Dünya Payı%
1	ABD	661	75,8	2.100	4,3	43
2	ÇİN	100	217	74,6	2,0	6,6
3	FRANSA	63,9	7,4	1.026	2,3	4,2
4	İNGİLTERE	58,3	28,1	946	2,5	3,8
5	RUSYA	53,3	105	378	3,5	3,5
6	JAPONYA	51,0	-1,3	401	0,9	3,3
7	ALMANYA	45,6	-6,7	555	1,3	3,0
8	S.ARABİSTAN	41,3	66,9	1.603	8,2	2,7
9	HİNDİSTAN	36,3	67,3	30,4	2,6	2,4
10	İTALYA	35,8	13,3	598	1,7	2,3
11	BREZİLYA	26,1	38,7	135	1,5	1,7
12	G.KÖRE	24,1	48,2	499	2,8	1,6
13	KANADA	19,2	48,8	568	1,3	1,3
14	AVUSTURALYA	19,0	50,2	892	1,8	1,2
15	İSPANYA	18,3	34,4	408	1,2	1,2
Alt Toplam		1.254				81,8
Dünya		1.531	49,2	224	2,7	100

KAYNAK: SIPRI Military Expenditure Database

2000 – 2009 periyodunda Asya bölgesinde; savunma harcamaları artışı % 67 olarak gerçekleşmiştir. En fazla artış Çin'e ait olup (100 milyar dolar), 2009 yılında savunma harcamalarını % 15 artırmıştır. Çin hükümeti savunma harcamalarındaki artışın nedenini; silahlı kuvvetlerin standardının artırılması, ağ destekli yeteneklerin kazanılması, tabi afetlerle mücadele ve 2008 yılı depremi sonrası alt yapı tesislerinin iyileştirilmesi gibi nedenlerle açıklamaktadır.

Tablodan da görüleceği gibi harcamaların %43'ü ABD'ye aittir. Sonra sırasıyla Çin, Fransa İngiltere, Rusya, Japonya, Almanya ve Suudi Arabistan gelmektedir.

2009 sonrası durumu incelediğimizde;

Tablo 3. 2010-2015 yılları arası savunma harcamaları bölge dağılımı

BÖLGE	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015
DÜNYA TOPLAMI	1774	1779	1774	1746	1746	1760	1663
DÜNYA TOPLAMI (SIPRI DATA)	1778	1785	1780	1754	1755	1773	1676
COĞRAFI BÖLGELER							
AFRİKA	31,3	34,7	35,6	39,0	41,3	39,1	37,0
KUZEY AFRİKA	11,4	14,2	15,2	16,7	18,0	18,4	17,9
SAHRA ALTI AFRİKA	20,0	20,6	20,4	22,3	23,3	20,7	19,1
AMERİKA	847	838	800	747	706	689	678
MERKEZ AMERİKA	7,8	8,1	8,9	9,4	10,2	10,6	9,5
KUZEY AMERİKA	777	769	725	668	628	613	611
GÜNEY AMERİKA	62,0	60,8	66,1	69,6	68,1	65,4	57,6
ASYA VE OKYANUSYA	357	372	387	404	427	450	436
MERKEZ VE GÜNEY ASYA	61,7	63,0	63,4	63,7	67,2	67,8	68,0
DOĞU ASYA	235	247	262	275	293	310	302
GÜNEY DOĞU ASYA	33,2	34,3	35,5	38,9	38,7	42,2	39,7
OKYANUSYA	27,7	27,2	26,3	26,1	28,2	30,4	25,8
AVRUPA	397	390	394	387	390	397	328
MERKEZ AVRUPA	22,0	21,5	21,1	20,9	22,3	25,2	21,0
DOĞU AVRUPA	67,4	72,8	84	88	94,1	101	74,4
BATI AVRUPA	307	296	289	278	274	271	232
ORTADOĞU	142	145	158	169	181	..	..
ORTADOĞU SIPRI DATA	146	151	165	177	190	..	..

KAYNAK: SIPRI Military Expenditure Database

Tablodan da anlaşılacağı gibi dünya toplam savunma harcamaları 2010 yılı itibariyle düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Harcamaların dağılımına baktığımızda; en büyük pay Kuzey Amerika'da olmakla birlikte, harcamaların -2011 yılı hariç- yıllar itibariyle gerilediğini görmekteyiz. Asya bölgesinde en çok harcamanın Doğu Asya'da olduğu ve bu bölgede savunma harcamalarının nispeten artış kaydedildiği gözlenmektedir. Ayrıca Ortadoğu'da yine aynı şekilde harcamalar artmaktadır. Bununla birlikte ABD'nin harcaması 598 milyar dolarla kendisinden sonra gelen 14 ülkenin toplam harcamalarına eşit olduğu görülmektedir. Çin 145 milyar dolarla 2. Suudi Arabistan 82 milyar dolarla 3. Sırada yer almaktadır. Silah teknolojilerinde ilerlemelerin gelişmekte olan ülkelerden yana değiştiği gözlenmektedir⁵. 2010-2015 arası dönemde, dünya savunma harcamaları 2010 sonrası genel düşüş trendini kıran 2011 seviyesi sonrası ilk kez 2015 yılında artarak 1.7 trilyon dolara yükselmiştir. Bu yükselişte ABD liderliğini devam ettirirken Asya, Okyanusya, Doğu ve Ortadoğu'da büyümenin gerçekleştiği gözlenmektedir. 2015 yılında ABD 596 milyar dolarlık harcama ile toplam dünya harcamasının $\frac{1}{4}$ 'ünü tek başına gerçekleştirmiştir. İkinci sırada yer alan Çin'de ise savunma harcamaları 215 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Üçüncü sırada yer alan Suudi Arabistan'da, 2015 yılında 87.2 milyar dolarla 2011 yılından itibaren iki katına çıkmıştır. Rusya'nın harcamaları bir önceki yıla göre %7.5 artış kaydederek 66.4 milyar seviyesine ulaşmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde; savunma sanayi harcamalarındaki artışta; siyasi hareketliliğe bağlı olarak Işid'e karşı yürütülen mücadele, Rusya'nın Kırım'ı işgali, Ukrayna'daki ayrılıkçılara Rusya tarafından verilen destek etkili olmuştur⁶

⁵ www.nationalpriorities.org/campaigns/military-spending-united-states erişim tarihi 23.05.2016

⁶ http://qha.com.ua/siyaset/kureselsavunmaharcamalarıarttı erişim tarihi 20.05.2016

3. Savunma Sanayinin Ekonomi Politik Durumu

Küreselleşme ile artan ekonomik ve politik ilişkilerin seyri; ilk olarak 19. YY ikinci yarısından itibaren yaşanmıştır ve yabancı pazarlara üretim fazlasını aktarmak için ticari ilişkiler geliştirilmiştir. Bu dönemde artan ilişkiler; özellikle iki nedenle savaş ve rejim değişiklikleriyle sona ermiştir. Bunlardan birincisi gelir dağılımındaki bozulmadır. Sanayi devrimi sonrasında artan sanayileşme sermaye sınıfının güçlenmesi çalışma ve yaşam koşullarının emekten yana zorlayan koşullar taşımaya neden olmuştur. Bu nedenle ülkeler hem içeride oluşan muhalefeti engellemek ve hem de yerli sanayiye beslemek amacıyla siyasi ve ekonomik açıdan koruma altına almışlardır. Ayrıca bu dönemde silahlanma yarışının da başladığı görülmektedir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde; küreselleşme sonucunda sanayileşmenin diğer bölgelere yayılarak bu bölgeleri güçlendirmesi, küresel bölüşüm ilişkilerini ve güç dengelerini etkileyerek hegemonya savaşlarını başlatmıştır.

Günümüzde ise küreselleşmenin yaratmış olduğu ortamda ABD hegemonyası sermayenin yeni karlı alanlara yönelmesi nedeniyle doğuda Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin konumunun değişimiyle kriz sürecine gidişte olumsuz etkilenmiştir. Çin'de ücretlerin düşük seviyelerde olması ve çalışma koşullarının durumu, gerek Amerika ve gerekse Avrupada emeğin gücünün ve etkisinin kırılması amacına katkıda bulunmuştur. Bu ortamda gelir dağılımdaki bozulma ülkelerin içeride korumacılık adına önlemler alarak siyasi alt yapının oluşmasına ortam hazırlamıştır. Uluslararası arenada da ülkeler arasındaki gelir dağılımı dengesinin bozulması, gelişmiş ülkeler ile Çin, Hindistan ve Rusya gibi gelişmekte olan ülkeler arasında hegemonya savaşlarının başlamasına neden olmaktadır ve bu durum savunma sanayinin önemini artırmaktadır⁷. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde savunma sanayi harcamaları özellikle yeterli teknik donanımına sahip olmayan ülkeler için dış borç sorunu yaratmaktadır. Dış ticaret üzerinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Dünya Bankası ve IMF gibi kurumlar tarafından, borç yükünün ve ihracat yoluyla elde edilen gelirin sürdürülebilir kılınması amacıyla, borçlu ülkelerin sağlık ve eğitim harcamalarının kısıldığı yapısal düzenlemelere gidilmesi, ülke açısından ayrıca sorun yaratmaktadır.

Dolayısıyla, savunma sanayinin finansal sermaye ile olan ilişkileri de önem kazanmaktadır. Finansal sermaye bir yandan savunma sanayi şirketlerinin ihtiyaç duyduğu sermayeyi sağlarken, diğer yandan bu etki sadece şirketler açısından değil, ulus devletlerin silah alımlarının finansmanı için kredi sağlanması konusunda uluslararası kredi kuruluşlarının devreye girmesine neden olmaktadır⁸.

Diğer taraftan, güçlü bir savunma sanayine sahip ve kendi savunma ihtiyaçlarını kendi üretimiyle karşılayan ülkelerde savunma sanayi harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin daha fazla

⁷ www.ft.com/cms/s/3/89620006-d59c-11e5-829b-564e7528e54.html#axzz46U2vcLBF erişim tarihi 27.07.2016

⁸ Yayın A.F, 2006

ve pozitif yönde geliştiği görülmekle birlikte; *savunma sanayisi ithalâta dayalı ve bu konuda finansmana bağlı ekonomilerde bu etkinin negatif yönde olduğu gözlenmektedir*⁹.

4. Savunma Sanayi Ticareti

Kriz sonrası süreçte savunma sanayi ticaretinin artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. SIPRI raporu göz önünde bulundurulduğunda, dünyanın en büyük 100 silah üreticisinin satışlarının, 2010 yılında küresel ekonomik krize rağmen bir önceki yıla %1 artarak 411 milyar dolara yükseldiği görülmektedir¹⁰.

Bu sonuca bağlı olarak silah sanayindeki güçlü şirketlerin, birçok başka sektörü etkileyen küresel krize rağmen satış yapabilmeye yeteneğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, 2010 yılındaki satışlardaki yüzde 1 seviyesindeki artışın, 2009 yılındaki yıllık büyüme oranı olan yüzde 9'a göre düşük kalmasının nedeni, küresel ekonomik krize değil, muharip askerlerin Irak'tan çekilmesine bağlanmaktadır.

SIPRI raporu göz önünde bulundurulduğunda, dünyanın 2010 yılında en fazla silah satışı yapan şirketlerinin 73'ünün ABD ve Batı Avrupa merkezli olduğu ve bunların toplam satışların yaklaşık yüzde 90'ını gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Sıralamada üst sıralar bir önceki yıla göre değişmezken, ABD merkezli Lockheed Martin birinci, İngiliz BAE Systems ikinci oldu. ABD'li Boeing, Northrop Grumman ve General Dynamics ise sonraki sıraları paylaşmıştır. 2015 yılında sıralama yeniden Lockheed Martin birinci, Boeing ikinci ve BAE Systems üçüncü şeklindedir. Görüldüğü gibi, üst sıralarda yer alan şirketler değişmemektedir.

SIPRI raporları göz önünde bulundurulduğunda; uluslararası silah ticareti 2011-2015 döneminde 2006-2010 dönemine kıyasla %14 artmıştır. Bu süreçte Afrika, Asya Okyanusya ve Ortadoğu'da silah akışının arttığı gözlenirken, Avrupa'nın payı düşüş kaydetmiştir. Özellikle Ortadoğu'da %61 oranında artış kaydedilmiştir. 2011-2015 yılları arasında silah ticaretinde en büyük 5 ihraççı; ABD, Rusya, Çin, Fransa ve Almanya'dır. En büyük ithalatçılar ise; Suudi Arabistan, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri ve Avustralya'dır. 2006-10 ve 2011-15 dönemleri arasında silah akışı Afrika, Asya ve Okyanusya ve Ortadoğu'da artarken, Avrupa keskin, Amerika'da düşük seviyede bir düşüş gerçekleşmiştir¹¹

Silah ihracatı açısından değerlendirildiğinde; uluslararası boyutta ihracatı %74'ü ABD, Rusya, Çin, Fransa ve Almanya tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD silah satışlarında ilk sırayı korurken, İngiliz, Rus ve Fransız firmalar da pazardaki diğer önemli oyuncular arasında olmakla birlikte 2011-2015 yılları arasında silah satışlarını % 37 oranında arttıran Rusya, önemli bir ilerleme kaydetmektedir.

⁹ Sümer K. K., 2005

¹⁰ Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)'nin silah satışlarıyla ilgili çalışmalarında, kamuya açık verilere dayanarak ağır konvansiyonel silah ticareti temel alınıyor. Örneğin, savaş uçakları, savaş gemileri, tank ve uçaksavar sistemleri gibi. Uçak gemisiyle savaş tankı karşılaştırılmayacağı için farklı silah sistemlerini karşılaştırmada puan sistemi uygulanıyor.

¹¹ <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1602.pdf> erişim tarihi 05.04.2016

Rusya'nın silah satışı son bir kaç yıl içinde sert bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Uluslararası alanda silah satışı yapan 100 firmanın geliri üst üste dört yıl düşmeye devam etmiştir ¹².

Rusya firmaların yaptığı silahların büyük bir kısmı kendi ordusu tarafından kullanılmaktadır. Ortadoğu'da yıllardır süren iç savaşlar ile Çin ve Hindistan'ın devam eden silahlanma yarışının da Rus yapımı silahların satışının artmasında rolü bulunmaktadır. Geliri artan şirketlerden biri de Malezya yolcu uçağını düşürülmesine neden olan füze üreticisi Rus Almaz-Antei firmasıdır ¹³.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporlarına göre 2011-2015 yılları arasında, dünyadaki silah ticareti hareketleri raporuna göre ABD silah ihracatını arttırmaya devam ederek bugün dünyadaki toplam silah ihracatının tek başına üçte birini gerçekleştirmiştir. 2011-2015 yılları arasında dünya ülkelerine yapılan Amerikan silah satışları yaklaşık yüzde 25 oranında artmıştır ¹⁴.

En büyük silah satıcıları sıralamasına göre ABD, Rusya, Çin, Fransa, Almanya ve İngiltere ilk sıraları alıyor. En büyük silah satıcıları sıralamasında 16. sırada yer alan Türkiye'nin 2011-2015 yılları arasında dünya silah satışlarındaki payı ise yüzde 0.6'dır.

Dünyadaki en büyük silah alıcıları sıralamasında Türkiye ise Hindistan, Suudi Arabistan, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri ve Avusturya'nın arkasından 6. sırada yer almaktadır. SIPRI raporuna göre; Türkiye'nin silah alımı, dünya toplam silah ticaretinin yüzde 3.4'üne tekabül etmektedir.

Tablo 4. Başlıca silah ihracatçıları ve başlıca müşterileri (2011-2015)

Tablo 4. Başlıca silah ihracatçıları ve başlıca müşterileri 2011-2015					
Uluslararası silah ithalatı payı%			Başlıca müşterileri (toplam içinde payı%)		
İhracatçı	2011-2015	2006-2010	1.	2.	3.
	ABD	33	29	Suudi Arabistan(9,7)	BAE (9,1)
Rusya	25	22	Hindistan(39)	Çin(11)	Vietnam (11)
Çin	5,9	3,6	Pakistan(35)	Bangladeş(20)	Myanmar (16)
Fransa	5,6	7,1	Fas (16)	Çin(13)	Mısır (9,5)
Almanya	4,7	11	ABD (13)	İsrail(11)	Yunanistan (10)
İngiltere	4,5	4,1	Suudi Arabistan (46)	Hindistan(11)	Endonezya (8,7)
İspanya	3,5	2,6	Avustralya (29)	Suudi Arabistan (12)	Türkiye (8,7)
İtalya	2,7	2,1	BAE(10)	Hindistan(8,8)	Türkiye(8,2)
Ukrayna	2,6	1,9	Çin (26)	Rusya(12)	Etopya (9,2)
Hollanda	2	3	Fas(17)	Ürdün(12)	ABD (7,7)

KAYNAK: SIPRI Military Expenditure Database

¹² www.dw.com/tr/d%C3%BCn%20silahlan%C4%B1yor/a-18318424 erişim tarihi 16.05.2015

¹³ http://tr.euronews.com/2015/12/14/batili-sirketlerin-silah-pazarındaki-payı-azalırken-rusya-nin-silah-satisinde erişim tarihi 20.12.2015

¹⁴ http://www.dw.com/tr/d%C3%BCn%20silahlan%C4%B1yor/a-18318424 erişim tarihi 16.05.2015

Tablodan görüldüğü gibi, dünya silah ihracatının üçte birini gerçekleştirerek, en büyük silah ihracatçısı olan ABD'nin, 2011-2015 döneminde en büyük alıcıları Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye olarak sıralanmaktadır. Bu üç ülkenin silah ithalatı ABD'den yapılan toplam ithalatın önemli bir kısmını gerçekleştirmektedir. Rusya'nın ihracatı %25' denk gelmektedir ve en büyük alıcıları Hindistan, Çin ve Vietnam'dır. Üçüncü sırada yer alan Çin ihracatın %5.9 gerçekleştirmektedir. En büyük alıcıları Pakistan, Bangladeş ve Myanmar'dır. İngiltere'nin silah satışının yaklaşık yarısı Suudi Arabistan tarafından karşılanmaktadır. Türkiye alıcı olarak İspanya ve İtalya için 3.sırada yer alarak önemli müşteri konumundadır.

Değerlendirmeyi aşağıda yer alan başlıca silah ithalatçıları ve başlıca sağlayıcıları arasındaki ilişki tablosu üzerinden de yaptığımızda, ülkelerarası siyasi ve ekonomik ilişkilerin silah ticareti üzerinden takip edilebileceği bir portre çizilmektedir.

Tablo 5. Başlıca silah ithalatçıları ve başlıca tedarikçiler (2011-2015)

İthalatçı	Uluslararası silah ithalatı payı%		Başlıca tedarikçileri (toplam içinde payı%)		
	2011-2015	2006-2010	1.	2.	3.
Hindistan	14	8,5	Rusya (70)	ABD (14)	İsrail (4,5)
Suudi Arabis	7	2,1	ABD (46)	İngiltere(30)	İspanya (5,9)
Çin	4,7	7,1	Rusya (59)	Fransa (15)	Ukrayna (14)
BAE	4,6	3,9	ABD (65)	Fransa (8,4)	İtalya (5,9)
Avustralya	3,6	3,3	ABD (57)	İspanya(28)	Fransa(7,2)
Türkiye	3,4	2,5	ABD (63)	Güney Kore(9,5)	İspanya (8,9)
Pakistan	3,3	4,3	Çin (63)	ABD (19)	İtalya (4,6)
Vietnam	2,9	0,4	Rusya (93)	Ukrayna (2,6)	İspanya (0,9)
ABD	2,9	3,6	Almanya (21)	Kanada (11)	Norveç (8,1)
Güney Kore	2,6	5,7	ABD (80)	Almanya (13)	İsveç (2,2)

KAYNAK: SIPRI Arms Transfers Database

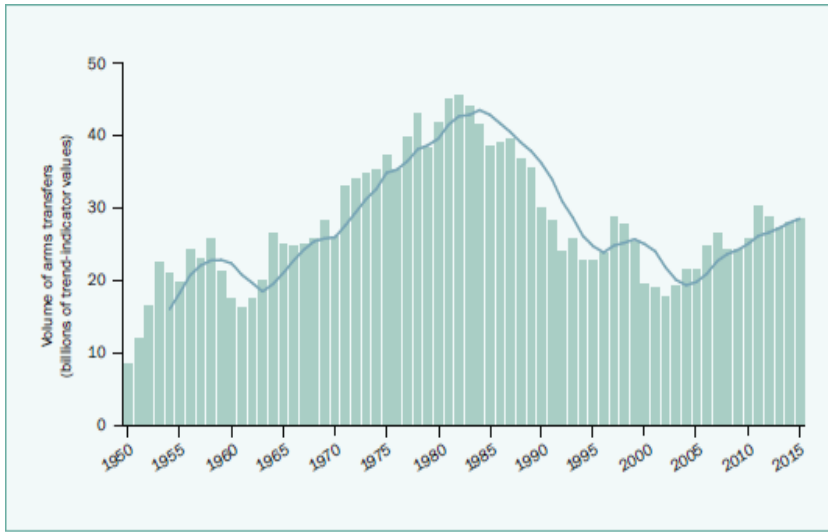
Yukarıda yer alan tabloda; en büyük ithalatçı olan Hindistan ithalatının %70'ini Rusya'dan, ithalatta ikinci sırada yer alan Suudi Arabistan ithalatının %46'sını ABD'den gerçekleştirmektedir. Üçüncü sırada yer alan Çin ise her ne kadar ihracatta 3. Sırada (toplam dünya ihracatının %5.9'u) yer alsada da askeri yenileme kapsamında silah ithalatının %59'unu Rusya'dan yapmaktadır. İthalatta 6. Sırada yer alan Türkiye'nin silah alımlarının %63'ü ABD tarafından karşılanmaktadır.

2006-2010 ve 2011-2015 arası eğilim karşılaştırıldığında; Hindistan, Suudi Arabistan, BAE ve Türkiye'nin silah ithalatında artış gözlenirken, Çin, Abd ve Güney Kore'de gerileme gözlenmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi kriz sürecinde savunma sanayinin artan önemi, silah satışı yapan ülkelerin gerek ekonomi ve gerek siyaset alanında izleyeceği politikaları, önemli alıcılarını kapsayacak şekilde belirleyeceği sonucuna varılabilir.

Bu konuyla ilgili olarak Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nden Aude Fleurant'ına göre; ABD'nin silah satışı yaptığı 96 ülke içinde ilk sırayı Suudi Arabistan almaktadır

ve silah ihracatında insan hakları ihlallerinin yanısıra başka faktörler rol oynamaktadır. Silah ihracatında yeni ittifaklar kurmak, bölgesel güç dengeleri ve askeri varlık önem taşımaktadır. ABD'nin Japonya ve Güney Kore gibi Doğu Asya ülkeleri ile yakınlaşma içinde olduğunu bilinmektedir ve Doğu Avrupa ülkeleri özellikle Polonya ilişkilerin geliştirildiğini öne sürmektedir. Bununla birlikte, hem Suudi Arabistan'ın hem de Birleşik Arap Emirlikleri'nin lisans anlaşmaları yaparak kendi silah fabrikalarını kurmak istediği, Çin'in ABD'nin düzeyine henüz ulaşmasa da 2011-2015 arasında silah ihracatını yüzde 63 arttırdığı gözlenmektedir¹⁵. Silah ticaretinin Bretton Woods sonrası eğilimini ortaya koyan aşağıdaki grafik ekonomik ve siyasi konjonktürün etkilerini göstermektedir.

Grafik 1. 1950-2015 arasında uluslararası başlıca silah transferleri eğilimi

KAYNAK: SIPRI Arms Transfers Database

1950 -2015 yılları arasında silah ticaretine ilişkin bu grafik incelendiğinde; kriz sonrası dönemlerde silah sanayi ticaretinde artış gözlenmektedir. Bretton Woods sonrası iki kutuplu dünyaya geçiş sürecinde, ABD ve SSCB arası soğuk savaş döneminde ülkelerin silahlandırma faaliyetleri çerçevesinde silah ticaretinin artış kaydettiği gözlenmektedir. *Soğuk savaşın bitimi ve küreselleşmeye geçiş sürecinde; silah transferlerinin, önceki dönemle karşılaştırıldığında daha düşük seyrettiği, 2008 krizi sürecinde, diğer sektörlerde yaşanan gerilemelere kıyasla artışa devam ettiği gözlenmektedir.*

¹⁵ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/485338/Kazanan_ABD_silah_sanayisi...Turkiye__dunyanin_en_buyuk_6_silah_alicisi.html erişim tarihi 22.02.2016

5. Savunma Sanayi Şirketleri

ABD merkezli Defence Group Inc.'in hazırladığı listede savunma sanayinde yer alan şirketlerden ilk ona girenlerin 7'sinin ABD şirketi olduğu görülmektedir. İlk on içinde bir İngiliz, bir Hollanda bir İtalyan şirketi de yer almaktadır.

Tablo 6. İlk 10 sırada yer alan savunma sanayi şirketleri(2013-2014)

İlk 10 sırada yer alan Savunma Sanayi Şirketleri ve Türkiye savunma sanayi şirketleri 2013-2014						
2014 sıra	2013 sıra	Şirket	Ülke	2014 Savunma Sanayi geliri	2013 Savunma Sanayi geliri	Bir önceki yıla göre artış
1	1	Lockheed Martin	ABD	40.128	40.494	-0,9
2	2	Boeing	ABD	29.000	32.000	-9,4
3	3	BAE Systems	İngiltere	25.449	28.014	-9,2
4	4	Raytheon	ABD	22.228	22.047	0,8
5	6	General Dynamics	ABD	18.561	18.836	-1,5
6	5	Northrop Grumman	ABD	18.400	19.500	-5,6
7	7	AirbABD Group	Hollanda	14.609	16.546	-11,7
8	8	United Technologies	ABD	13.020	11.894	9,5
9	10	Finmeccanica	İtalya	10.561	10.896	-3,1
10	11	L-3 Communucations	ABD	9.808	10.336	5,1
62	67	Aselsan	Türkiye	1.109	1.001	10,7
78	80	TUSAŞ (TAİ)	Türkiye	853.60	788.40	8,3

KAYNAK: defensenews.com/top-100/2015

Savunma sanayi şirketlerinin varlıklarını sürdürebilmelerinin ve rekabet edebilmelerinin yolu enformasyon teknolojilerine yönelik bilgi ve teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı metal bükücülükten ağ merkezli alanlara geçilmesi ile gerçekleşmektedir. Özellikle 1990'da soğuk savaş sonrası kapanan ya da birleşen savunma sanayi şirketlerinden geriye ancak bu teknolojik yenilikleri takip edebilecek sermayeye sahip büyük şirketler kalmıştır.

Daralan pazar karşısında en büyük üretici ABD'de, savunma sanayinde lider konumundaki firmaları dört grupta birleştirerek Boeing, Lockheed Martin, Northrop Gunman, Raytheon gibi büyük şirketler oluşturmuşlardır. Birleşen ABD şirketleri, dünya çapında rekabet üstünlüğü sağlamışlardır. Avrupada da aynı eğilim görülmüştür. İngiltere'de Aerospace, Gec Markoni Electronics, Feranty, Plessey şirketleri birleşerek BAE Systems adı altında birleşmiş ve günümüzde en güçlü şirketlerden olmuştur. Fransada Thomson CSF şirketi diğer firmalarla birleşerek Thales şirketine dönüşmüştür. Almanyada ise Deutche Aeospace, Siemens'ten askeri elektronik bölümünü satın almış ve Daimler-Benz ile birleşerek Daimler Benz Aerospace şirketine dönüşerek rekabette sıralamaya girmiştir. İsrail'de de benzer uygulamalar yapılmış, yerel firmalar birleşerek iki büyük şirkete dönüştürülmüştür. Birleşmeler sadece ulusal çapta değil, uluslararası çapta da devam etmiştir¹⁶

¹⁶ Tübitak 2003,Vizyon 2023 Projesi Ek-3, Tübitak 2003

ABD'nin Boeing, Lockheed Martin, TRW, Northrop Grumman, Raytheon, General Dynamics, Textron gibi yıllık satışları 10 milyar doların üzerinde olan şirketlerle rekabet edebilmek için, Avrupada da birleşmeler desteklenmiş ve BAE, Thales, Alcatel, Dassault, EADS, Finmeccanica gibi dev şirketler ortaya çıkmıştır.

2014 yılında 100 en büyük savunma sanayi şirketi gözönünde bulundurulduğunda ABD 42 şirketle birinci sırada yer alırken, İngiltere'nin 9, Rusya 19, İtalya 5, Fransa 6, İsrail 3, Japonya 5, Almanya 3, İsveç 1, Hindistan 2, Türkiye 2, Güney Kore 6, Brezilya 1, Avustralya 1, Polonya 1, İsviçre 1, Finlandiya 1, Ukrayna 1, Norveç 1, Transeuropean 3, Singapur 1 olarak sıralanmaktadır. SIPRI Top 100 silah şirketleri içinde yer alacak kapasiteye ulaşsa da, Çin ile ilgili veriye ulaşılammıştır¹⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi; *soğuk savaş sonrası dönemde duraklama yaşayan savunma ve askeri harcamalarının 2000'li yıllar itibariyle artış kaydettiği gözlenmektedir. Savunma sanayi şirketleri, yapı itibariyle oligopol özellikler taşımaktadır. Devlet tek alıcıdır ve üretilen ürünler teknolojik yönden gelişmiş ürünler olması savunma sanayinde yer alan firmaların sermaye açısından yoğunlaşma yaşadıkları ve piyasada yer alan birkaç firmanın birleşme ve satın alma yoluyla tekelleşme eğilimine girdiği gözlenmektedir*¹⁸

Bu noktada, savunma şirketlerinin, ulusal birleşmelerden uluslararası birleşmelere gidiş sürecinde savunma sanayinin ulusötesileşmesinin de incelenmesi gerekmektedir. *Yabancı varlıklar/toplam varlıklar, yabancı satışlar/toplam satışlar ve yabancı istihdam/toplam istihdam payının yüksek olduğu ulusötesi şirketlerin yer aldığı listede ilk 100 içinde savunma sanayi şirketi olarak Avrupa menşeli Airbus, ABD menşeli UTC(United Technologies Corporation) ve İngiltere menşeli BAE şirketleri yer almaktadır. Bu şirketlerin yabancı varlıkları, diğer savunma sanayi şirketlerine göre yüksek görülmektedir.*

Ulusötesileşme aşamasına geçişte; ulusötesi şirketlerin artması, doğrudan yabancı yatırımların genişlemesi, uluslararası birleşme ve satın almaların artması, firmalar arası strateji ittifakların giderek çoğalması etkin bir rol oynamaktadır¹⁹. Ulusötesileşmede silah şirketlerinin üretim kapasitelerini yeni pazarlara açılım, ucuz işgücü düşük vergilendirme olanaklarından yararlanma, çevreye yönelik yükümlülüklerde kolaylıklar ve çalışanlar ve çalışma koşullarına yönelik gevşek yaklaşım etkili olmaktadır²⁰. Bu şekilde silah şirketlerinin nispeten devlet denetiminden yalıtılmış ulusötesi şirketler haline dönüştüğü görülmektedir. Şirket birleşme ve satın almaları yoluyla ulusötesileşen şirketler, yine Batılı ülkelerde tekel durumundaki dev şirketler oldukları gözlenmektedir. Başlangıçta devletlerin mülkiyetindeki bu şirketlerin ulusötesi şirketlere dönüşmelerine rağmen silah üretimi ve ticareti yoluyla günümüzde siyasi hareketliliğin parçası haline gelmektedirler. Küreselleşme ulusal savunma endüstrilerini durumunu değiştirmektedir. Bununla birlikte, savunma diğer endüstrilerden farklı olarak halen devletin müdahale alanı dahilindedir. Ancak vergilendirme diğer koşulların yaratmış olduğu ortam ulusal sanayi

---

¹⁷ SIPRI Military Expenditure Database

¹⁸ Şişman D., 2012

¹⁹ Şişman D., 2012

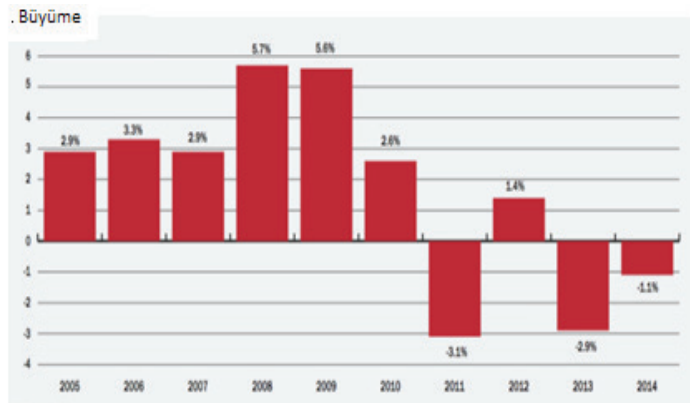
²⁰ Burrow G.,2002

şirketlerinin ayakta kalmasını zorlaştırmaktadır. Ulusal tali üreticiler yaşayabilmek için finansal ve teknik açıdan güçlü şirketlerinin tedarik zincirine katılmak durumunda kalmaktadırlar²¹.

6. Savunma Sanayi Şirketlerinin Satışları

Satışlar açısından incelendiğinde; kriz sürecinde 2009-2015 yılları arasında savunma sanayi dev şirketlerinin satışlarının büyümesinde -2012 yılı hariç- gerileme kaydedilmiştir. Airbus şirketi kriz sürecinde, Avröda meydana gelen değerlenme sonucunda satışlarda gerileme kaydetmiştir. Amerikan şirketi olan UTC, kriz sürecinde satışlarında artış eğilimi görölmektedir. İngiliz şirketi olan BAE Systems öncelikle gerileme kaydederken, 2013 yılında artış kaydetmiştir. Savunma sanayinin diğere büyük şirketlerini kriz sürecinde değerlendirdiğimizde; Amerikan şirketi Lockheed Martin satışlarda gerileme kaydetmiştir. Ancak Skorski Aircraft ile ilgili UTC ile yapmış olduğu satın alma anlaşması sonucunda gelecekte toparlanacağına dair işaret vermektedir. Amerikan şirketi Boeing ise, 2010 sonrası süreçte satışlarda beklenen büyümeyi gerçekleştirememiştir. Buna rağmen, savunma sanayinin en tepesinde yer alan şirketler olarak sıralamada yer almaya devam etmektedirler.

Grafik 2. 2005- 2015 arası savunma şirketlerinin satışlarında büyüme(%)

Kaynak:<https://defensecontractormarketing.com/top-100-aerospace-companies-2015> (e.t 12.06.2016)

Uluslararası silah ticareti, 2011-2015 döneminde 2006-2010 dönemine kıyasla %14 artış olmuştur. 2011-2015 arası dönemde dünya savunma harcamaları 2010 sonrası genel düşüş trendini kıran 2011 seviyesi sonrası ilk kez 2015 yılında artarak 1.7 trilyon dolara yükselmiştir. Ülkeler açısından değerlendirme yapıldığında, Ortadoğu ve Doğu Asya'da savunma harcamalarının artmış, ABD ve Avrupa'da ise savunma harcamaların azalmıştır. Bu sonuca bağılı olarak yapılan silah satışların bu süreçte Afrika, Asya, Okyanusya ve Ortadoğu bölgelerine yönelerek arttığı

²¹ Hayward K. , "The Globalisation of Defence Industries", *Survival*, Vol.42.No.2,2000

gözlenirken, Avrupa'nın payı düşüş kaydettiği gözlenmektedir. Özellikle Ortadoğu %61 oranında artmıştır. SIPRI Raporu gözönünde bulundurulduğunda, dünyanın 2010 yılında en fazla silah satışı yapan şirketlerinin 73'ünün ABD ve Batı Avrupa merkezli olduğu açıklanırken, bunların toplam satışların yaklaşık yüzde 90'ını gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Sıralamada üst sıralar bir önceki yıla göre değişmezken, ABD merkezli Lockheed Martin birinci, İngiliz BAE Systems ikinci olmuştur. ABD'li Boeing, Northrop Grumman ve General Dynamics ise sonraki sıraları paylaşmıştır. 2015 yılında sıralama Lockheed Martin birinci, Boeing ikinci ve BAE Systems üçüncü sıradadır. Devlet desteği vasıtasıyla birleşme ile kurulan bu şirketler dünya silah ticaretinin ve savunma harcamalarının önemli bir kısmını karşılamaktadır.

7. Sonuç

Uluslararası silah ticaretinde, 2011-2015 arası döneminde 2006-2010 dönemine kıyasla %14 artış gerçekleşirken, diğer yandan 2011-2015 arası dönemde dünya savunma harcamalarının 2015 yılında artarak 1.7 trilyon dolara yükselmiş olması, savunma sanayinde yukarı yönlü bir eğilimin varlığını işaret etmektedir. 2010-2015 yılları arasında savunma harcamaları dağılımı açısından ABD'nin kendisinden sonra gelen 14 ülke toplamı kadar harcama yaptığı, Çin ve Suudi Arabistan'ın onu takip ettiği görülmektedir. Kriz sürecinde Avrupa'nın Euro'da 2013 yılına kadarki değerlendirme nedeniyle harcamalarını kısıttığı, gelişmekte olan ülkelerin silah teknolojilerinin geliştirme yönünde yatırımlar yaptığı görülmektedir. Savunma harcamalarının Ortadoğu ve Doğu Asya'da artış kaydetmesi ve silah satışlarının Afrika, Asya, Okyanusya ve Ortadoğu bölgelerine yönelerek artması yapılan yatırımlarda etkili olmaktadır. Savunma ihtiyaçlarının karşılanması açısından değerlendirildiğinde; küreselleşme ile birlikte, ulusal savunma endüstrisinin ulusötesi savunma girişimleri ve tedarik zinciri vasıtasıyla karşılıklı bağımlılık ilişkilerini artırması, içerde devlet desteğinin olmadığı noktada, ulusal tali üreticilerin küresel ağına parçası olması konusunda zorlayıcı koşullar yaratmaktadır. Kriz süreci değerlendirildiğinde, savunma sanayiinin en büyük 10 şirketin 7'si ABD şirketleridir. Her ne kadar ilk sırada yer alan bu şirketler kriz sürecinde genel olarak satışların büyümesinde sorunlarla karşılaşsalar da tekeli konumları göz önünde bulundurulduğunda yapılacak yatırımlar açısından avantajlı konuma sahiptirler ve sıralamada en üst sırada yer almaya devam etmektedirler. Bu nedenle savunma sanayiinde Amerikan hegemonyasının kırılmadığı bir döngü ortaya çıkmaktadır. Silah harcamalarının kriz sürecinde arttığı düşünüldüğünde ve bu süreçte genellikle gelişmekte ve geri kalmış bölgelerde yaşanan sorunlara bağlı olarak harcamaların arttığı göz önüne alındığında, birleşmelerin ve stratejik ittifakların artacağı ve bununla birlikte devlet desteğinin savunma sanayiinde önemli bir yer sahip olacağını söyleyebiliriz.

Krizden çıkışta savunma sanayiinin rolü göz önünde bulundurulduğunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerin savunma ihtiyaçları nedeniyle borçlandırılmasına ve eğitim sağlık ve diğer alanlarda yapacakları yatırımların payının azalmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kendi savunma sanayilerini ulusal çapta güçlendirmeleri, uzun vadede hem ekonomik hem de siyasi açıdan elverişli koşullar yaratacaktır. Böylelikle, ülkeler uluslararası siyasette bağımsız karar alma şansı elde edebileceklerdir.

Kaynakça

- BAŞAR S., Künü S Başar, S. & Künü, S. , Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 10, Sonbahar 2012, pp.1-30.
- BURROW G., **Silah Ticareti Kılavuzu**, Metis yayınları,2002, İstanbul
- GEORGE S., **State of Coorpations**, The rise of illegimate power and the threat to democracy, ocak 2014 , <http://www.tni.org>, Erişim Tarihi 25.12.2015
- HAYWARD K., The Globalisation of Defence Industries, **Survival**,Vol.42, No.2, 2000.
- ROBİNSON W., Great recession of 2008 and contiuning crisis, **International Review of Modern Sociology**, Volume 38, Number 2, Autumn, 2012.
- SÜMER K., Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme üzerine Etkisinin İncelenmesi, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:1, 2005.
- ŞİŞMAN D., **Küresel Kuruluşlar, Düzenlemeler ve Gelişmekte olan Ülkelerin konumu**, yayınlanmamış doktora tezi, 2012.
- YAYIM A. F, **Savunma Sanayinde Küreselleşme biçimleri: özel askeri şirketler**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2006.
- Savunma Havacılık ve Uzay Sanayii Panel Raporu** / Ek-3, Vizyon 2023 Projesi Tübitak 2003.
- www.nationalpriorities.org/campaigns/military-spending-united-states/, Erişim Tarihi e.t: 23.05. 2016)
- <http://qha.com.ua/siyaset/kureselsavunmaharcamalarıarttı>
- <http://www.ft.com/cms/s/3/89620006-d59c-11e5-829b-8564e7528e54.html#axzz46U2vcLBF> Erişim Tarihi 27.07.2016
- <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1602.pdf> (e.t: 05.04.2016)
- <http://www.dw.com/tr/d%C3%BCny%C4%B1silahlan%C4%B1yor/a-18318424> Erişim Tarihi 16.05.2015
- <http://tr.euronews.com/2015/12/14/batili-sirketlerin-silah-pazarindaki-payi-azalirken-rusya-nin-silah-satisinda/> Erişim Tarihi 20.12.2015
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/485338/Kazanan_ABD_silah_sanayisi..._Turkiye__dunyanin_en_buyuk_6_silah_alicisi.html Erişim Tarihi 22.02.2016
- <https://defensecontractormarketing.com/top-100-aerospace-companies-2015/> Erişim Tarihi 12.06.2016
- SIPRI Military Expenditure Database**
- SIPRI Arms Transfers Database**
- www.defensenews.com/top-100/2015 (Erişim Tarihi 20.04.2016)

